

Scientific Bulletin of Chełm
Section of Pedagogy
No. 1/2018

MIĘDZYPOKOLENIOWY PRZEKAZ TRADYCJI WYCHOWAWCZYCH
INTERGENERATIONAL TRANSMISSION
OF EDUCATIONAL TRADITIONS

MAŁGORZATA WOLSKA-DŁUGOSZ

The Jan Kochanowski University (Poland)
e-mail: mwolskadlugosz@wp.pl

MILENA MALARECKA

The Jan Kochanowski University (Poland)
e-mail: mmalarecka@wp.pl

ABSTRACT: *Family education includes the whole of conscious and deliberate family influences that take place spontaneously, accidentally and unintentionally. It leads to long-lasting changes in the human personality. The adults play the largest role in this process - they are the mentors in shaping the young generation. With regard to the intergenerational transmission of tradition, education takes place not only through the verbal message of known customs, but also through experiencing, imitating and teaching the youngest generation in relation to various spheres of life - both simple activities and transmission of attitudes, social, moral and economic values and political.*

The main purpose of the research was to get to know the answer to the question: How does the intergenerational transmission of tradition and what educational habits are passed on in the family. In addition, the answers of people from three specific age ranges were also compared: 12 - 20 years; 21 - 60 years; over 60 years.

KEY WORDS: *intergenerational transmission of tradition, traditions in the family*

Wprowadzenie

Wychowanie w rodzinie obejmuje całokształt świadomych i celowych oddziaływań rodzinnych przebiegających w sposób samorzutny, okolicznościowy i niezamierzony. Prowadzi do długotrwałych zmian w osobowości człowieka (Gieruk-Lubowicz, 1979, p. 19). Największą rolę w procesie tym odgrywają dorośli (rodzice, dziadkowie). To oni są mentorami w kształtowaniu młodego pokolenia. W odniesieniu do międzypokoleniowego przekazu tradycji wychowanie odbywa się nie tylko przez słowny przekaz znanych zwyczajów, ale także poprzez doświadczanie, naśladowanie i nauczanie najmłodszego pokolenia w stosunku do różnorodnych sfer życia – zarówno do prostych czynności, jak również przekazywanie postaw, wartości społecznych, moralnych, ekonomicznych oraz politycznych (Ferenz, 1993, p.71; Mazur, 2007).

Każda rodzina ma swoje tradycje kultywowane we własnym kręgu oraz przekazywane z pokolenia na pokolenie. Zazwyczaj najstarsi członkowie rodu swym przykładem, zachowaniem i postępowaniem pokazują je dzieciom, wnukom, członkom rodziny, a następnie oni kolejnemu pokoleniu i tak następuje międzypokoleniowy przekaz przyzwyczajęń rodzinnych, wychowawczych, lokalnych czy regionalnych. Ważne, aby takich tradycji nie zatracić, gdyż są częścią i pierwiastkiem wszystkich rodzin.

Nośnikami tradycji są zarówno środowiska miejskie, jak i wiejskie. Są one podtrzymywane i praktykowane przez kolejne pokolenia, a wiążą się z wieloletnimi doświadczeniami, wartościami, dziedzictwem (materialnym i niematerialnym) oraz symbolami religijnymi, rodzinnymi i patriotycznymi. W rodzinie przekazuje się nie tylko wartości związane z tradycjami, ale także z kulturą. Nie jest to łatwe, gdyż rodzice muszą (starać się) zapewnić swym dzieciom podstawowe funkcje rodziny, przekazać pozyskaną mądrość, wypoczynek oraz stworzyć im warunki do rozwoju zainteresowań intelektualnych i kulturalnych (Maciaszkowa, 1980, p. 57).

Przychodzące na świat dziecko nie otrzymuje gotowego dziedzictwa kulturowego ani cywilizacyjnego, otrzymuje go z upływem czasu poprzez proces wychowania i kształcenia. Elementy tradycji powielane są na różne sposoby, między innymi dzięki możliwościom czynnego uczestnictwa w życiu rodzinnym, kulturowym, społecznym czy religijnym itp. (Dymara, Korzeniowski, Ziemiński, 2002, p. 46).

Tradycja, która funkcjonuje jako wartość w świadomości ludzkiej, ma związek z przekazywaniem i przejmowaniem systemu wartości, które decydują o całym mechanizmie współczesnego życia, a w odniesieniu do więzi społecznej pełni natomiast rolę czynnika integrującego, asymilującego oraz stymulującego postawy ludzkie. Umożliwia ona stały rytm w życiu człowieka mierzony między innymi wpływem czasu, który jest bardzo ważny u dzieci. To im należy pokazać i przekazać najlepsze wzorce, normy i wartości, tak by w ich życiu zapanował pewnego rodzaju ład i porządek.

Wszelkie sposoby działalności wychowawczej w międzypokoleniowym przekazie tradycji wymagają podjęcia inicjatywy przez rodziców oraz ustalenia środków jej realizacji (Augustyn, 1999, p. 151).

Niewątpliwie jedną z najistotniejszych ról w międzypokoleniowym przekazie tradycji odgrywa najstarsze pokolenie, czyli dziadkowie. Dzięki możliwości uczestnictwa w różnych formach praktykowanych zwyczajów najmłodszy „wrastają w nie”, są kontynuatorami tradycji oraz odpowiadają za jej przekaz kolejnym pokoleniom (Ferenz, 1993, p. 72).

Najczęściej kultywowane są w rodzinach elementy tradycji związane z różnymi świętami. Zalicza się do nich na przykład obchodzenie urodzin, imienin, rocznic ślubu, Andrzejek, Mikołajek, Świąt Bożego Narodzenia i Wielkanocnych oraz wielu innych przyzwyczajęń rodzinnych (typu rosół w niedzielę, rodzinne wyjazdy, spotkania itd.) (Korzeniowska, 1995, p. 50). Zwyczaje i obrzędy z nimi związane oraz obchodzenie ich w charakterystyczny sposób są przejawami naturalności środowiska wychowawczego, które ma szczególne znaczenie dla dzieci. Dziecko pamięta je jako wydarzenia wyjątkowe, a wzmacnianie ich oraz powtarzanie będzie się charakteryzowało: trwałością, stałością, wyrobieniem w najmłodszym pokoleniu nawyków przekazywania i powielania ich w dalszym swoim życiu. Dlatego właśnie należy zwracać szczególną uwagę na ich oprawę i atmosferę, tak by nauczone wzorce zapadły w pamięć najmłodszych i były przez nich kultywowane w dalszym życiu.

ANALIZA BADAŃ WŁASNYCH

Zasadniczym celem przeprowadzenia badań było poznanie odpowiedzi na pytanie: Jak przebiega międzypokoleniowy przekaz tradycji oraz jakie zwyczaje wychowawcze zostają przekazane w rodzinie. Porównano także odpowiedzi osób

z trzech określonych przedziałów wiekowych: 1) 12 – 20 lat (osoby dojrzewające, u których następują gwałtowne zmiany w rozwoju psychicznym, fizycznym i emocjonalnym); 2) 21 – 60 lat, są to osoby, które (najczęściej) osiągnęły już dojrzałość społeczną i są gotowe do świadomego pełnienia określonych ról społecznych. Ponadto w tym czasie człowiek skupia się także na zapewnieniu bytu (sobie, rodzinie), często zmienia swoje priorytety, a także pogłębia więzi społeczne; 3) powyżej 60 lat – do grupy tej zaliczają się osoby z dużym doświadczeniem życiowym, często będące na emeryturze (lub blisko odejścia na emeryturę), niejednokrotnie schorowane, z osłabioną aktywnością fizyczną, a niekiedy i psychiczną.

Podczas zebrania informacji zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, a materiał badaczy uzyskano, wykorzystując autorski kwestionariusz ankiety.

Badania na temat międzypokoleniowego przekazu tradycji wychowawczych zostały przeprowadzone w marcu 2018 roku na terenie województwa świętokrzyskiego. Próba nie ma charakteru losowego, odnosi się wyłącznie do objętych badaniem osób, którzy są przedstawicielami określonego przedziału wiekowego. Ogółem przebadano 232 osoby, w tym 76 osób z przedziału wiekowego 12 – 20 lat, 84 respondentów będący w wieku od 21 lat do 60 lat oraz 72 starsze osoby, które ukończyły 60 rok życia. Poniższa tabela przedstawia dokładną statystykę przedziału wiekowego badanych osób.

Tabela 1. Przedział wiekowy

	N	%
12 – 20 lat	76	100
21 – 60 lat	84	100
Powyżej 60 lat	72	100
Ogółem	232	100

Źródło: badanie własne

MIĘDZYPOKOLENIOWY PRZEKAZ TRADYCJI WYCHOWAWCZYCH

Relacje między rodzicem a dzieckiem bywają różne. U jednych są one bardzo dobre, u innych natomiast słabsze czy wręcz ograniczone. Idealny styl

życia rodzinnego powinien składać się z ciepłych i serdecznych stosunków między wszystkimi członkami rodziny.

Tabela 2. Relacje łączące badanych z ich rodzicami

	12 – 20 lat		21 – 60 lat		Powyżej 60 lat	
	N	%	N	%	N	%
Bardzo dobra	60	78,94	63	75,01	27	37,50
Dobra	8	10,53	7	8,33	18	25,00
Przeciętna	8	10,53	7	8,33	24	33,33
Zła	0	0	7	8,33	3	4,17
Ogółem	76	100	84	100	72	100

Źródło: badanie własne

Przeprowadzone badania pokazują, iż w badanych środowiskach sytuacja ta wygląda różnie. Najwięcej respondentów zadeklarowało bardzo dobre stosunki ze swoimi rodzicami – 78, 94% – I grupa osób; 75, 01% – II grupa osób; 37, 50% – II grupa osób. W rodzinach tych relacje zapewne oparte są na wzajemnym porozumieniu, lojalności, zaufaniu czy szacunku. W stosunkach międzypokoleniowych respondenci potrafią/ potrafili ze swoimi rodzicami nie tylko właściwie rozmawiać, ale także brać z nich przykład oraz czerpać od nich wcześniej pozyskane wzorce. Nieco niższy odsetek procentowy zadeklarowało 14,22% badanych z wszystkich trzech grup, którzy mają dobre relacje z własnymi rodzicami. Przeprowadzone badania pokazują również, że w niektórych rodzinach różnica pokoleń stawia duże bariery w kontaktach starszy – młodszy deklarując przeciętne lub złe kontakty między rodzicem a dzieckiem. Więzy w rodzinach takich najczęściej są oschłe, pozbawione życzliwości, a czasami nawet patologiczne. Dlatego właśnie powinno się wzmacniać i pielęgnować wzajemny szacunek rodzinny, który będzie kluczem do właściwych kontaktów w rodzinie.

Tabela 3. Rozmowy na temat rodzinnej przeszłości

	12 – 20 lat		21 – 60 lat		Powyżej 60 lat	
	N	%	N	%	N	%
Tak, często	20	26,31	56	66,67	27	37,50

Tak, od czasu do czasu	48	63,16	21	25,00	27	37,50
Raczej rzadko	8	10,53	7	8,33	12	16,67
Brak rozmów	0	0	0	0	6	8,33
Ogółem	76	100	84	100	72	100

Źródło: badanie własne

Rozmowy na temat rodzinnej przeszłości niewątpliwie łączą się z relacjami w rodzinie. W domach, w których członkowie rodziny czują się ze sobą dobrze, niejednokrotnie porusza się różne tematy, w tym tematy związane z jej przeszłością. Bowiem po prostu chce się ze sobą rozmawiać. Rodzice przekazują swym dzieciom nie tylko normy, wartości, codzienne wskazówki, ale także informacje rodowe czy pamiątki przekazywane z pokolenia na pokolenie. Opowiadają swemu potomstwu o dawnych dziejach ich rodziny, jej członkach, krewnych, przyzwyczajeniach, tradycjach itp.

Dane zawarte w tabeli numer 3 pokazują, iż w zależności od pokolenia (wieku) porusza się rozmowy na temat przeszłości rodziny. Najczęściej czynią to respondenci znajdujący się w przedziale wiekowym od 21 roku życia do 60 roku życia (66,67%). Nieco rzadziej, bo „od czasu do czasu”, rozmawiają na te tematy z rodzicami młodzi – 63,16% ankietowanych w przedziale wieku od 12 do 20 lat. Zdecydowanie inaczej wygląda to u osób, które ukończyły 60 rok życia, gdyż po 37,50% z nich rozmawia/ rozmawiało często lub od czasu do czasu ze swymi rodzicami na temat przeszłości rodzinnej. Świadczyć mogą o tym nie tylko różnorodne relacje z rodzicami (Tabela 2.), a także „cięższe” czasy, w których wychowywało się badane środowisko. Niejednokrotnie dorośli zajęci byli pracą, a dorastające dzieci musiały w niej pomagać lub po prostu od najmłodszych lat do niej uczęszczać. Na jednej ankiecie u osoby z tego przedziału wiekowego znalazła się adnotacja uzupełniająca, dlaczego w rodzinie tego respondenta rzadko dochodziło do rozmów o przeszłości: „w mojej rodzinie rzadko rozmawialiśmy na tematy jej przeszłości. Nie dlatego, że było coś do ukrycia, ale dlatego, że nie było na to czasu. Mój tata zmarł jak miałem 8 lat, mama chwytła się każdej pracy. Ja byłem najstarszy z rodzeństwa i gdzie mogłem, tam też pracowałem. Jeden dał kawałek chleba, drugi parę groszy. Po powrocie do domu byłem padnięty i szedłem spać, tak by rano znów móc iść coś zarobić. Dzień za dniem i rozmowy

o przeszłości rodzinnej były naprawdę rzadkie, teraz trochę tego żałuję, ale cóż, czasu się nie cofnie”.

Tabela 4. Przekazywanie tradycji z pokolenia na pokolenie.

	12 – 20 lat		21 – 60 lat		Powyżej 60 lat	
	N	%	N	%	N	%
Mama	28	25,00	28	15,56	12	9,76
Tata	0	0	21	11,67	12	9,76
Oboje rodzice razem	36	32,14	42	23,33	24	19,51
Babcia	32	28,57	49	27,22	36	29,27
Dziadek	16	14,29	40	22,22	36	29,27
Inne osoby	0	0	0	0	3	2,45
Ogółem	112	100	180	100	123	100

Źródło: badanie własne

* Liczba odpowiedzi przekracza 100, ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru.

Niewątpliwie w życiu każdego człowieka największą rolę odgrywa rodzina, czyli osoby, które kochamy, szanujemy i zazwyczaj często z nimi przebywamy oraz mieszkamy. To ludzie, których obserwujemy, uczymy się od nich, a oni przekazują nam swoje doświadczenia, obyczaje oraz poglądy. Dzięki wcześniejszemu pokoleniu, które przekazało im wiele informacji, oni starają się zachowywać tradycje, tak by dobra kulturalne, ich wiedza pozostała w danej rodzinie na wieki.

W pierwszym badanym środowisku, czyli u osób mieszczących się w przedziale wiekowym między 12 a 20 rokiem życia najważniejsi w międzypokoleniowym przekazie tradycji są oboje rodzice. Według 32,14% młodych ludzi to właśnie oni najbardziej wpływają na kulturowane przez nich zwyczaje. W niektórych domach za nauczanie to odpowiada tylko mama, wskazań takich udzieliło 25% badanych. Niewątpliwie dużą rolę odgrywają tutaj także: babcia (28,57%) oraz dziadek (14,29%), którzy swym doświadczeniem życiowym przekazują wnukom określone rodzinne i wychowawcze zwyczaje.

Reprezentanci drugiego przedziału wiekowego od 21 do 60 roku życia zadeklarowali, iż pomimo tego, że rodzice są dla nich autorytetami w międzypokoleniowym przekazie tradycji, to największy udział w nauczaniu tym

mają dziadkowie: babcia 27,22% oraz dziadek 22,22%. Dla porównania odpowiedzi dotyczące rodziców przedstawione są w następujący sposób: mama – 15,56%, tata – 11,67%, oboje rodzice razem – 23,33%.

Dla najstarszej grupy badanych osób, mianowicie respondentów, którzy ukończyli 60 rok życia w międzypokoleniowym przekazie tradycji bardzo duża rolę odegrali ich babcia (29,27%) oraz dziadek (29,27%). Ponadto, podobnie jak w poprzednich badanych zbiorowościach duże znaczenie mają oboje rodzice (19,51%) a także każde z nich osobno: mama – 9,76% oraz tata – 9,76%. Natomiast dla 2,45 % starszych osób znaczącą rolę odegrały „inne osoby”, czyli członkowie dalszej rodziny – stryjenka, teściowa oraz ciocia.

Tabela 5. Przekazane wartości w domu rodzinnym

	12 – 20 lat		21 – 60 lat		Powyżej 60 lat	
	N	%	N	%	N	%
Miłość	60	20,00	49	10,60	33	9,40
Religia	40	13,33	49	10,60	60	17,09
Patriotyzm	24	8,00	14	3,03	30	8,56
Pokora	12	4,00	0	0	0	0
Tolerancja	16	5,33	21	4,55	6	1,71
Pieniądze	0	0	14	3,03	0	0
Szacunek do ludzi	40	13,33	70	15,15	42	11,96
Dobroć	8	2,67	21	4,55	12	3,42
Odpowiedzialność	24	8,00	35	7,58	24	6,84
Uczciwość	20	6,68	42	9,09	21	5,98
Pomoc potrzebującym	4	1,33	14	3,03	15	4,27
Zaradność życiowa	12	4,00	21	4,55	24	6,84
Szczerść, prawda	16	5,33	21	4,55	9	2,56
Honor	0	0	0	0	24	6,84
Szczęście rodzinne	8	2,67	42	9,09	12	3,42
Szacunek do pracy	16	5,33	49	10,60	39	11,11
Żadnych	0	0	0	0	0	0

Nie wiem	0	0	0	0	0	0
Ogółem	300	100	462	100	351	100

Źródło: badanie własne

* Liczba odpowiedzi przekracza 100, ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru.

W życiu każdego człowieka wypracowany system wartości oznacza ogólny kierunek jego pragnień, dążeń i postępów. Kształtuje się stopniowo, nowo narodzona jednostka wdraża się do życia pod wpływem określonych osób (otoczenia) oraz czynników, a dopiero później, w kolejnych etapach życia uświadamia sobie ich cele oraz sposoby realizacji. To właśnie „człowiek buduje siebie, świat a w ten sposób wciela w życie wartości. Dzięki niemu to, co cielesne i materialne, staje się duchowe, cenne, wartościowe” (Tischner, Kłoczkowski, 2001, p. 16). Przyjęte sposoby postępowania mają zasadnicze znaczenie nie tylko dla samej jednostki, ale także dla społeczeństwa. Wpływają one między innymi na podejmowane decyzje, dokonywane wybory oraz motywują do aktywności. Ponadto wytyczają one cele i określają, jak powinno się żyć i dokąd zmierzać. Oddziałują także na integrację ludzi oraz scalają społeczeństwo nadając właściwy kierunek i stabilizując rozwój.

Preferowany system wartości zależy od konkretnej jednostki. To, co dla jednych jest ważne, to dla innych okazuje się zbędne. Dzięki doświadczeniu i pozyskanej wcześniej mądrości życiowej w domach rodzinnych, najcenniejszymi wartościami przekazywanymi z pokolenia na pokolenie zostały: miłość, religia, szacunek do ludzi oraz szacunek do pracy.

Wartością naczelną dla wszystkich trzech grup badanych jest między innymi szacunek do innych ludzi. To odpowiedzi 13, 33% respondentów z przedziału wiekowego 12 – 20 lat; 15,15% z grupy wiekowej 21 – 60 lat oraz 11, 96% badanych, którzy ukończyli 60 rok życia. Niewątpliwie jest to bardzo ważne, zwłaszcza we współczesnym świecie. Ciągła „pogoń” za pieniędzmi, wakacjami, lepszym życiem sprawia, iż ludzie zapominają, czym ta wartość jest naprawdę. Zauważana nienawiść, zazdrość, rywalizacja wpędzają ludzi w ciągły wyścig i brak uznania, doprowadzając do konfliktów czy prześladowań. Zachowania te nie tylko dotyczą życia codziennego, ale także międzynarodowego czy nawet wirtualnego, gdzie niejednokrotnie natrafia się na brak „szacunku człowieka do człowieka”. Należy pamiętać, iż szacunek do ludzi to równość bez względu na bogactwo, wiek

kolor skóry czy pochodzenie – to traktowanie „Bliźniego swego jak siebie samego” (Zawitkowski, 1998, p. 34).

Znajdująca się na drugim miejscu wartość, która została przekazana badanym w domu rodzinnym, to religia. Takiej odpowiedzi udzieliło 149 respondentów (13,39%) ze wszystkich trzech grup wiekowych. Najbardziej jest ona ceniona u osób, które ukończyły 60 rok życia – 17,09%, nieco mniej wskazań, bo 13,33% udzielili ankietowani w wieku od 12 do 20 roku życia. Mimo że coraz więcej osób negatywnie podchodzi do wiary, to przeprowadzone badania temu przeczą, a Bóg ma w ich życiu bardzo duże znaczenie – to on jest Stwórcą całego świata i najważniejszym wyznacznikiem wartości. Bóg uczy, jak żyć i postępować, aby nie krzywdzić bliźniego oraz otrzymać łaskę bożą. Człowiek wierzący modli się, żyje zgodnie z ustanowionymi przykazaniami i ufa bezgranicznie swemu Panu. W chwilach rozterki, smutku i zwątpienia zwraca się do Niego, prosząc o opiekę i wsparcie. Bóg zawsze jest blisko człowieka, potrafi mu wybaczyć i odpuszcza wszystkie popełnione grzechy. Każdy chrześcijanin wie, że kiedy zbłądzi, to Stwórca poda mu „rękę” i otworzy przed nim swoje serce, a na całym świecie nie ma nikogo innego, kto obdarzyłby wszystkich ludzi swą opieką, miłością oraz wskazywał właściwą drogę życia (Mazur, 2009).

Jedną z kolejnych ważnych wartości, którą odziedziczyli po starszym pokoleniu badani respondenci, to miłość. Jest ona doceniana przez 20% osób z najmłodszej badanej grupy, 10,60% jednostek w wieku 21–60 rokiem życia oraz 9,40% ankietowanych, którzy ukończyli 60 lat. Należy pamiętać, iż to właśnie miłość jest najpiękniejszą wartością, która dostarcza człowiekowi radość życia, jest „wartością naczelną, niezmienną i nieprzemijającą. Jedyne ona, wśród zmienności i kruchości bytu, ma moc skłaniania człowieka do nieskończonego dążenia ku poprawie i doskonałości” (Furmanek, 2011, p. 167). To dlatego powinno się ją okazywać, o nią zabiegać i ją odwzajemniać.

Oprócz wyżej opisanych wartości, mających najwięcej wskazań, są także inne, które zostały przekazane badanym ankietowanym z pokolenia na pokolenia. Dokładna statystyka danych została zaprezentowana w tabeli numer 5.

Tabela 6. Umiejętności kultywowane w rodzinie z pokolenia na pokolenie

	12 – 20 lat		21 – 60 lat		Powyżej 60 lat		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Brak	8	5,13	28	19,06	21	18,92	57	13,77
Śpiew	0	0	14	9,52	18	16,22	32	7,73
Gra na instrumencie	4	4,56	0	0	0	0	4	0,97
Gotowanie/ pieczenie	32	20,51	49	33,34	27	24,32	108	26,09
Robótki ręczne	12	7,68	14	9,52	21	18,92	47	11,35
Wycieczki	32	20,51	14	9,52	0	0	46	11,11
Czytanie książek	36	23,08	14	9,52	12	10,81	62	14,97
Wykonywany zawód/ umiejętności	16	10,26	14	9,52	12	10,81	42	10,14
Sport	16	10,26	0	0	0	0	16	3,87
Inne	0	0	0	0	0	0	0	0
Ogółem	156	100	147	100	111	100	414	100

Źródło: badanie własne

* Liczba odpowiedzi przekracza 100, ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru.

W wielu rodzinach wszelkiego rodzaju talenty, umiejętności, zainteresowania czy pasje także „przekazywane” są z pokolenia na pokolenie. Niewątpliwie dotyczy to bezpośrednio konkretnych zbiorowości, gdyż nie w każdej rodzinie do tego dochodzi – brak umiejętności kultywowanych z pokolenia na pokolenie zadeklarowało 5,13% badanych z przedziału wiekowego 12 – 20 lat; 19,06% osób mieszczących się między 21 a 60 rokiem życia oraz 18,92% respondentów, którzy ukończyli 60 lat. Wśród międzypokoleniowego przekazu umiejętności we wszystkich trzech grupach są: śpiew (7,73%), gra na instrumencie (0,97%), gotowanie/pieczenie (26,09%), robótki ręczne (11,35%), wycieczki

(11,11%), czytanie książek (14,97%), wykonywany zawód/ umiejętności (10,14%) oraz sport (3,87%).

Wspomniane wyżej wartości międzypokoleniowe są tradycją w danych rodzinach. Ważność tych wartości niejednokrotnie sięga czasu najstarszych pokoleń, które we właściwy sposób „zaraziły” swych potomków danymi zainteresowaniami, nauczyły czerpać z nich radość oraz zachęciły, aby kontynuować rodzinną tradycję i uczyć kolejne pokolenia.

Tabela 7. Przechowywanie pamiątek rodzinnych

	12 – 20 lat		21 – 60 lat		Powyżej 60 lat	
	N	%	N	%	N	%
Są do dzisiaj	64	84,22	63	75,00	39	54,16
Kiedyś były, ale już nie ma	4	5,26	21	25,00	21	29,17
Nie ma takich pamiątek	4	5,26	0	0	12	16,67
Trudno powiedzieć	4	5,26	0	0	0	0
Ogółem	76	100	84	100	72	100

Źródło: badanie własne

Przechowywanie pamiątek odziedziczonych po swych przodkach wskazuje na emocjonalny i sentymentalny stosunek do przeszłości własnej rodziny. Niejednokrotnie zachowuje się różne przedmioty, fotografie, dokumenty, tak by po upływie czasu móc przypomnieć sobie wyjątkowe chwile z życia naszych krewnych. Choć z upływem lat zacierające się już wspomnienia będą powoli odchodzić, to właśnie one – rodzinne pamiątki – pozwolą je uchronić i przekazać młodszemu członkowi rodziny.

Przeprowadzone badania pokazują, iż u większości respondentów (92,98%) są lub były pamiątki rodzinne. U największej liczby osób, czyli u 84,22% młodych ludzi, którzy mieszczą się w przedziale wiekowym między 12 a 20 rokiem życia, u 75% ankietowanych w przedziale 21–60 lat oraz u 54,16% starszych osób przetrwały do dnia dzisiejszego i zapewne będą przekazane młodszemu pokoleniom.

W wielu rodzinach ze wszystkich trzech badanych zbiorowości (19, 83%) znalazły się także takie przedmioty, które kiedyś były, ale niestety nie przetrwały do dnia dzisiejszego. Zaskakujące jest także to, iż wśród badanych osób znalazło

się 4 respondentów z przedziału wiekowego 12–20 lat, którzy nie umieli odpowiedzieć na pytanie, czy w ich rodzinach znajdują się jakieś rzeczy odziedziczone po rodzinnych przodkach. Dokonując głębszej analizy ankiet, można zauważyć, iż osoby te rzadko rozmawiają o przeszłości własnych rodzin oraz mają przeciętne kontakty ze swoimi rodzicami.

Tabela 8. Rodzaje przechowywanych pamiątek

	12 – 20 lat		21 – 60 lat		Powyżej 60 lat		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Stare fotografie, zdjęcia, albumy	68	25,76	84	22,22	51	25,00	203	24,00
Pamiątki wojskowe	4	1,52	21	5,56	12	5,88	37	4,37
Obrazy	4	1,52	14	3,70	9	4,41	27	3,19
Przedmioty osobistego użytku	12	4,54	14	3,70	3	1,47	29	3,43
Przedmioty codziennego użytku, narzędzia	12	4,54	14	3,70	12	5,88	38	4,49
Dokumenty urzędowe	12	4,54	28	7,41	9	4,41	49	5,79
Listy, pamiątki, wiersze	8	3,03	28	7,41	15	7,36	51	6,03
Książki	32	12,12	7	1,85	0	0	39	4,61
Meble	8	3,03	14	3,70	15	7,36	37	4,37
Bizuteria	32	12,12	28	7,41	18	8,82	78	9,22
Stare monety, banknoty	28	10,62	49	12,96	12	5,88	89	10,52
Zastawa stołowa, naczynia	12	4,54	21	5,56	15	7,36	48	5,67
Przedmioty ozdobne	8	3,03	0	0	3	1,47	11	1,30
Pamiątki związane z zawodem, pracą	0	0	7	1,85	0	0	7	0,83
Pamiątki związane z kultem religijnym	12	4,54	35	9,27	12	5,88	59	6,97
Różne druki np., gazety, wycinki, kartki żywnościowe	0	0	14	3,70	3	1,47	17	2,01

Pamiątki związane ze statutem społecznym	0	0	0	0	0	0	0	0
Inne pamiątki	8	3,03	0	0	3	1,47	11	1,30
Brak	4	1,52	0	0	12	5,88	16	1,90
Ogółem	264	100	378	100	204	100	846	100

Źródło: badanie własne

* Liczba odpowiedzi przekracza 100, ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru.

Przeprowadzone badania pokazują, iż prawie u wszystkich osób (98,10%) zachowały się jakieś pamiątki przechowywane z pokolenia na pokolenie. Najwięcej respondentów ze wszystkich trzech badanych grup wiekowych zadeklarowało, że w ich rodzinach są stare fotografie, zdjęcia, albumy (24%), stare monety, banknoty (10,52%) oraz biżuteria (9,22%). Nieco mniejszy odsetek procentowy w odniesieniu do ogółu badanych zyskały listy, pamiątki, wiersze (6,03%), pamiątki związane z kultem religijnym (6,97%) oraz dokumenty urzędowe (5,79%). W wielu rodzinach zachowały się także: zastawy stołowe, naczynia, książki, przedmioty codziennego użytku, narzędzia, pamiątki wojskowe, meble, obrazy oraz przedmioty osobistego użytku. Najmniejsze wskaźniki zyskały różne druki – gazety, wycinki, kartki (2,01%) oraz przedmioty ozdobne (1,30%). Przekazywane z pokolenia na pokolenie pamiątki związane z pracą, zawodem zaznaczone zostały przez 7 osób, czyli 0, 83% wszystkich respondentów. Niewątpliwie łączy się to z otrzymanymi umiejętnościami w międzypokoleniowym przekazie kultywowanym z pokolenia na pokolenie. Duża część osób, która „otrzymała” wykonywany zawód od swoich przodków dostała także od nich przedmioty z nim związane. Wśród badanych respondentów są także takie osoby (1,30%), które otrzymały „inne pamiątki”, nie wskazując konkretnie, jakie to były rzeczy.

Niewątpliwie wspomniane wcześniej pamiątki przekazywane z pokolenia na pokolenie są bardzo ważne dla wielu osób. Odpowiedzi badanych respondentów odnoszą się wyłącznie do własnych tradycji rodzinnych i dlatego są tak różne. Dokładną statystykę danych przedstawiających rodzaje przechowywanych pamiątek prezentuje tabela numer 8.

Tabela 9. Tradycje, zwyczaje kultywowane z pokolenia na pokolenie

	12 – 20 lat		21 – 60 lat		Powyżej 60 lat	
	N	%	N	%	N	%
Są takie zwyczaje, tradycje	76	100	70	83,33	51	70,83
Kiedyś były, ale odeszliśmy od ich kultywowania	0	0	14	16,67	21	29,17
Nie ma takich zwyczajów	0	0	0	0	0	0
Trudno powiedzieć	0	0	0	0	0	0
Ogółem	76	100	84	100	72	100

Źródło: badanie własne

W każdej rodzinie istnieją powielane tradycje, zwyczaje oraz przyzwyczajenia. Niektóre z nich wdrażane są stopniowo, inne towarzyszą badanym od wielu pokoleń. Dane zawarte w tabeli numer 9 pokazują, iż tradycje przekazywane z pokolenia na pokolenie są obecne u 100% osób w wieku 12-20 lat, 83,33% badanych mieszczących się w przedziale wiekowym między 21 a 60 rokiem życia oraz u 70,83% ankietowanych, którzy ukończyli 60 lat. Stopniowy spadek procentowy wśród badanych pokoleń może świadczyć o tym, że starsze pokolenie pamięta dawniejsze, cięższe czasy, kiedy były inne przyzwyczajenia, sposoby spędzania świąt czy obchodzenia uroczystości (np. wypiekano rogalie świętomarcińskie, czyniono znak krzyża na chlebie, w domach w okresie Świąt Bożego Narodzenia na podłogę rozkładano słomę, wieszano ją w kątach domów). Współczesność natomiast stawia na modyfikacje i ulepszenie tego, co było i to właśnie dlatego młodzież nie zwraca uwagi na fakt, że kiedyś tradycje były nieco inne niż te obecnie kultywowane. Deklaracje takie złożyło 16,67 osób w wieku 21-60 tak oraz 29,17% osób, które ukończyły 60 rok życia.

Tabela 10. Rodzaje tradycji, zwyczajów kultywowanych z pokolenia na pokolenie

	12 – 20 lat		21 – 60 lat		Powyżej 60 lat		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	R
Obchodzenie świąt religijnych – ogólnie	68	28,33	42	13,64	42	23,33	152	20,88
Obchodzenie świąt religijnych – w konkretny, charakterystyczny sposób	0	0	42	13,64	30	16,68	72	9,89

Świętowanie rocznic, jubileuszy, urodzin, imienin	52	21,67	77	25,00	27	15,00	156	21,43
Zwyczaje kulinarne	12	5,00	28	9,09	18	10,00	58	7,96
Spotkania rodzinne, zjazdy rodzinne	40	16,67	21	6,82	15	8,33	76	10,44
Spędzanie czasu wolnego w gronie najbliższych	28	11,67	28	9,09	6	3,33	62	8,52
Zwyczaje o charakterze artystycznym	0	0	0	0	0	0	0	0
Przekazywanie pamiątek, nadawanie określonych imion	4	1,67	7	2,27	12	6,67	23	3,16
Obchodzenie świąt państwowych i innych świąt o charakterze świeckim	12	5,00	21	6,82	15	8,33	48	6,59
Rodzinne kultywowanie zwyczajów regionu, społeczności lokalnej	8	3,33	7	2,27	15	8,33	30	4,12
Zwyczaje związane z życiem codziennym, kultywowanie określonych norm, wartości	16	6,66	35	11,36	0	0	51	7,00
Inne	0	0	0	0	0	0	0	0
Ogółem	240	100	308	100	180	100	728	100

Źródło: badanie własne

* Liczba odpowiedzi przekracza 100, ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru.

Różnorodne zwyczaje obchodzone w rodzinach pozwalają na przetrwanie ważnych chwil w szczególny i wyjątkowy sposób. Przekazywana tradycja oddziałuje nie tylko wychowawczo, ale także wyrabia w młodym pokoleniu pozytywne nawyki, uczy pokory oraz zachowania się w pożądanym sposób. Popularne od pokoleń i praktykowane zwyczaje nie zawsze skupiają się tylko w obrębie rodziny, są też takie, które przed laty i obecnie mają charakter kulturowy i patriotyczny oraz lokalny i społeczny, które są podtrzymywane w dużej grupie osób. Taka grupa swym przykładem pokazuje młodemu (obserwującemu i przez to uczącemu się) pokoleniu, jak należy te wspólnotowe zwyczaje i tradycje kultywować.

Najwięcej badanych osób preferuje obchodzenie świąt religijnych w sposób ogólny, czyli nie wprowadzając w życie charakterystycznych zachowań wyróżniających ich rodzinę spośród innych. Deklarację taką złożyło 28,33 % badanych w wieku 12-20 lat; 13,64% respondentów mieszczących się w przedziale między 21 a 60 rokiem życia oraz 23,33% ankietowanych, którzy ukończyli 60 lat. Tylko 9,89% wszystkich badanych spędza chwile związane ze świętami religijnymi w szczególny sposób. W jednych rodzinach są to wyjątkowe przeżycia duchowe, u innych bywają to przede wszystkim przyzwyczajenia związane z konkretnymi zachowaniami członków rodziny (np. święcenie pokarmów w Wielką Sobotę przez najmłodszego członka rodziny czy przynoszenie Światła Pokoju przez ojca rodziny).

Aż 156 badanych (52 osoby z grupy 12-20 lat; 77 osób z grupy 21-60 lat oraz 27 osób z grupy powyżej 60 lat) uroczysto świętuje urodziny, imieniny, jubileusze oraz rodzinne rocznice. Spośród wszystkich badanych osób tylko 76 respondentów uważa rodzinne zjazdy i spotkania za tradycję przekazywaną z pokolenia na pokolenie. Najmniejsze wskaźniki procentowe w odniesieniu do całości badanej zbiorowości zyskały takie zwyczaje, jak: spędzanie czasu wolnego w gronie najbliższych (8,52%), zwyczaje kulinarne (7,96%), zwyczaje związane z życiem codziennym, kultywowanie określonych norm, wartości (7,00%), obchodzenie świąt państwowych i innych świąt o charakterze świeckim (6,59%), a także rodzinne kultywowanie zwyczajów regionu społeczności lokalnej (4,12%) oraz przekazywanie pamiątek, nadawanie określonych imion (3,16%). Dokładną statystykę z podziałem na trzy badane grupy wiekowe: 12-20 lat, 21-60 lat oraz powyżej 60 lat przedstawia tabela numer 10.

Tabela 11. Obchodzone święta

	12 – 20 lat		21 – 60 lat		Powyżej 60 lat	
	N	%	N	%	N	%
Święto rodzinne	56	21,54	77	25,59	57	31,15
Miła tradycja	48	18,46	56	18,60	36	19,67
Przeżycie religijne	48	18,46	49	16,28	60	32,79
Wypoczynek, przerwa w pracy	28	10,77	49	16,28	0	0
Okazja do spotkań z przyjaciółmi	0	0	0	0	0	0
Okazja do spotkań z rodziną	56	21,54	56	18,60	30	16,39

Kłopot i wysiłek związany ze świątecznymi przygotowaniami	0	0	0	0	0	0
Okazja do jedzenia i picia	24	9,23	14	4,65	0	0
Coś innego	0	0	0	0	0	0
Ogółem	260	100	301	100	183	100

Źródło: badanie własne

* Liczba odpowiedzi przekracza 100, ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru.

Uroczystości religijne, rodzinne, patriotyczne, lokalne itp. są świętowane od dawna. Zazwyczaj spędza się je w gronie rodzinnym, co jest ważne dla 21,54% osób w wieku 12-20 lat, dla 25,59% w wieku 21-60 lat oraz dla 31,15% badanych, którzy ukończyli 60 rok życia. Ponadto dla wielu są one okazją do spotkań z rodziną (kolejno dla każdej grupy wiekowej: 21,54%, 18,60% i 16,39%) oraz miłą tradycją (kolejno: 16,46%, 18,60% oraz 19,67%). Dla wielu osób, zwłaszcza z najstarszej grupy wiekowej, święta są doznaniem religijnym. To oni (32,79%) przywiązują największą wagę do przeżycia ich w sposób duchowy. Dla osób tych obchodzenie świąt nie jest wypoczynkiem, przerwą w pracy, okazją do spotkań z przyjaciółmi, okazją do jedzenia i picia czy kłopotem związanym z przygotowaniami do nich. Respondenci, którzy ukończyli 60 rok życia, dokładnie wiedzą jak chcą je spędzić – by ten czas był osobistym przeżyciem religijnym, spotkaniem w kościele z Bogiem, a w domu z rodziną. Sytuacja przeżywania świąt w odniesieniu do dwóch pozostałych zbiorowości wygląda inaczej. Oprócz tego, iż są one dla nich również przeżyciem religijnym (dla 18,46% oraz 16,28%), to bywają przy tym wypoczynkiem i przerwą w pracy. Świadczyć może o tym wiek, w którym się znajdują badane osoby, czyli wiek pracujący oraz uczący się. W odróżnieniu do seniorów, dla 9,23% młodych ludzi oraz dla 4,65% osób w wieku 21-60 lat święta są też okazją do „jedzenia i picia”. Zapewne ten zadziwiająco wysoki odsetek może świadczyć nie tylko o zmianie sposobu myślenia młodszych pokoleń, ale także może być powiązany z przygotowaniami do świąt. Zazwyczaj w te dni pojawia się więcej niż na co dzień kuchennych „smakołyków”.

Tabela 12. Kultywowanie międzypokoleniowego przekazu tradycji

	12 – 20 lat		21 – 60 lat		Powyżej 60 lat	
	N	%	N	%	N	%
Tak	51	67,11	56	66,67	24	33,33

Nie	0	0	0	0	12	16,67
Powoli zanika	25	32,89	28	33,33	36	50,00
Inne	0	0	0	0	0	0
Ogółem	76	100	84	100	72	100

Źródło: badanie własne

Przekazywanie z pokolenia na pokolenie różnych tradycji jest ważne, o czym zapewne każdy wie i dlatego właśnie zapytano badanych o ich zdanie na temat: Czy według Pani/Pana międzypokoleniowy przekaz tradycji jest wciąż kultywowany?

Różne odpowiedzi świadczyć mogą o wiedzy badanych respondentów na temat dawniejszych czasów. Im starsze osoby, tym lepiej pamiętają o zwyczajach panujących kiedyś a obecnie niepraktykowanych. Aż 50% badanych osób w wieku powyżej 60 roku życia uważało, że międzypokoleniowy przekaz tradycji powoli zanika. Dla porównania wskaźnik ten wynosi 33,33% u osób w wieku między 21 a 60 rokiem życia oraz 32,89% u najmłodszych ankietowanych. Ponadto można zauważyć, iż opinie osób w obu grupach, czyli 12-20 lat oraz 21-60 lat rozkładają się podobnie. Większość z nich (67,11% oraz 66,67%) uważa, że międzypokoleniowy przekaz tradycji wciąż istnieje, a pozostali – o czym już było wspomniane – sądzą, że zanika. Zastanawiając się nad tym pytaniem, trzeba podkreślić, iż nie da się jednoznacznie na nie odpowiedzieć, bowiem każdy ma na względzie swoje własne wspomnienia – jedni odnoszą się do obecnych czasów, inni sięgają pamięcią do lat swych dziadków, a nawet pradiadków. Niewątpliwie rozwój cywilizacji wprowadził duże zmiany w poglądach na temat rodzinnych tradycji. Przeobrażenia dokonały się także w warunkach mieszkaniowych oraz osobistych predyspozycjach ludzi, które wprowadzają w dotychczasowe przyzwyczajenia nowe nawyki i modyfikacje.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badania wiążą się z porównaniem trzech badanych grup wiekowych: do pierwszej zaliczają się osoby będące w wieku 12-21 lat, do drugiej mające 21-60 lat, a do trzeciej – powyżej 60 roku życia. Należy zwrócić uwagę, że zaprezentowane dane nie mogą być odnoszone do całości populacji, lecz do

konkretnie wybranych osób, które pozwoliły na wypracowanie pewnych wniosków na temat międzypokoleniowego przekazu tradycji.

Analiza i wyniki badań pokazują, iż przekazywanie zwyczajów rodzinnych z pokolenia na pokolenie wciąż jeszcze w wielu rodzinach przebiega w sposób tradycyjny. Tylko u 15,08% wszystkich respondentów można zauważyć stopniowe odchodzenie od kultuwowania tradycji, przykładowo: zamiast rodzinnego spędzania świąt, wybiera się wyjazdy czy wycieczki zagraniczne, tak by uciec od przygotowań czy duchowych przeżyć religijnych, traktując świąteczne dni jako okazję wyjazdu na odpoczynek. Przyczyną tego może być nie tylko sama wygoda, ale także rozwój techniki, co doprowadziło do braku wspólnych tematów i rozmów. Coraz częściej można zaobserwować spędzanie czasu wolnego, podczas którego każdy członek rodziny korzysta z innego urządzenia mobilnego. Dlatego właśnie powinno się dbać o rodzinne tradycje i zacieśniać wewnętrzne więzy, aby nie dopuścić do ich zerwania.

Niewątpliwie za przekaz tradycji i dawnych zwyczajów odpowiedzialni są przedstawiciele starszego pokolenia, czyli rodzice i dziadkowie. To oni uczą, pokazują i czuwają nad wagą świąt i uroczystości, dążąc do tego, aby w młodych osobach ukształtować określone postawy. Przekazywane przez seniorów wartości i inne normy tradycyjne nie mają na celu tylko aspektu wychowawczego młodego pokolenia, lecz oddziałują na całokształt ich życia, tak by wzrastali w prawdzie, szacunku, nauce, religii, miłości, a następnie czuli się w obowiązku te wartości przekazać dalej – swoim dzieciom i wnukom.

W odniesieniu do tradycji dużą rolę odgrywają u badanych respondentów pamiątki rodzinne przekazywane z pokolenia na pokolenie. Prawie w każdym domu znajdują się jakieś ich wyznaczniki, jak: stare albumy, fotografie, dokumenty, przedmioty, narzędzia, które przetrwały do dnia dzisiejszego. Dzięki nim wyjątkowe osoby i chwile upamiętniane są na dłuższy czas i mogą pozostać w pamięciach swych następców.

Dokonując bliższego porównania trzech badanych grup, można zauważyć, że odpowiedzi różnią się w różnych grupach wieku. Starsi, będący już często na emeryturach, inaczej podchodzą do przeżywanych świąt, traktując je w sposób duchowy, religijny i rodzinny. U młodszego pokolenia święta są także okazją do różnych spotkań powiązanych z „jedzeniem i piciem” oraz odpoczynkiem. Zarówno przeprowadzone badania, jak i obserwacja ludzi we współczesnym świecie pokazuje, iż postęp nauki, techniki, mentalności oraz wiele nowych

możliwości wprowadziły duże zmiany w poglądach czy zachowaniach respondentów. Obecnie ludzie nie boją się zmian i chętnie je wprowadzają, co zapewne prowadzi do większego zanikania przekazu tradycji.

BIBLIOGRAFIA:

- Augustyn, J. (1999). *Ojcostwo. Aspekty pedagogiczne i duchowe*. Kraków: WAM.
- Dymara, B., Korzeniowski, W., Ziemiński, F. (2002). *Dziecko w świetle tradycji*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Ferenz, K. (1993). *Wprowadzam dzieci w kulturę*. Wrocław: Wyd. Prace Pedagogiczne Uniwersytetu Wrocławskiego XCIV.
- Furmanek, W. (2011). *Miłość – zagubiona wartość współczesnej pedagogiki*. Rzeszów: Wydawnictwo Oświatowe FOSZE.
- Giereluk – Lubowicz, Z. (1979). *Wychowanie w rodzinie wielkowiejskiej*. Warszawa: WSiP.
- Korzeniowska, W. (1995). *Chłopski savoir – vivre. Przyczynek do badań nad komunikacją społeczną wsi górnośląskich XIX wieku*. In: *Symbole kulturowe, komunikacja społeczna, społeczności regionalne, Studia*, Katowice: Wyd. Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego.
- Maciaszkowia, J. (1980). *O współżyciu w rodzinie*. Warszawa: Wydawnictwo Nasza Księgarnia.
- Mazur, P. (2007). *W trosce o wychowanie ku wartościom w rodzinie*. In: J. Zimny (ed.), *Szkolnictwo katolickie w myśli Kościoła* (p. 234-240), Stalowa Wola: KUL.
- Mazur, P. (2009). *Wartości w procesie wychowawczym z perspektywy pedagogiki chrześcijańskiej*. *Zeszyty Naukowe PWSZ*, 7-13.
- Tischner, J., Kłoczowski, J. A. (2001). *Wobec wartości*. Poznań: Wyd. W drodze.
- Zawitkowski, J. (1998). *Panie mój*. Łódź: Wyd. Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie.